

Boken har utkommit genom ett samarbete mellan
Västnyländska kultursamfundet r.f. och
Schjerfbeck-sällskapet i Ekenäs r.f.

Text och redigering: Tove Virta

Research, intervjuer och illustrationer: Anne Ingman

Lay-out och ombrytning: Annette Ström

Övriga medlemmar i arbetsgruppen: Mary-Ann Bäcksbacka, Henrik Ekberg, Magdalena Holm och Eva Ljunqvist

Frampärm: Handen (ur en skissbok från 1876) samt ett privat brev.

Bakpärm: Helene Schjerfbeck fotograferad av brodern Magnus Schjerfbeck cirka 1919.

Små kapitelillustrationer: Helene Schjerfbeck ur boken *Finska Folksagor* av Rafaël Hertzberg.

Boken har utgivits med stöd av Delegationen för den svenska litteraturens främjande. Finansiellt bistånd har också erhållits från Svenska kulturfonden, Raseborgs stad och Sparbanksstiftelsen i Sjundeå.

© Västnyländska kultursamfundet r.f.

Ekenäs Tryckeri Ab 2010

www.vastnylandskakultursamfundet.fi

ISBN 978-951-96364-8-1

Innehåll

Förord	7
Allt började för några år sedan.....	8
Helene Schjerfbeck's liv i korthet	11
Tiden i Västnyland	23
Starka västnyländska band	24
Sjundby gård – en fristad	26
Sjundeå inspirerade	29
Snappertuna, Nothamn och Lappvik.....	37
Ekenäs 1918–1920.....	41
Längtan efter självständighet	42
Sommaren 1918	42
Under lummiga trädkronor och böjda stammar	45
Helene och Einar i prosans stad Ekenäs.....	47
Sommaren 1919 – en vändpunkt.....	50
Livet vid Perspektivet	63
Flytten till Ekenäs	64
Adress: Perspektivet 2	65
Gården och omgivningen	69
Mina Bussman och andra hushållerskor	74
Relationen till de närmaste grannarna.....	79
Barnen i gården	80
Hysesvärden, gårdsägaren Eskil Bäckman.....	81
De sanitära förhållandena – från ved till toalett	85
Ringens.....	88
Självvald ensamhet med många besök.....	90
Den ökade publiciteten	91
Västnyländskt vardagsliv	99
Omgivningens uppfattning om konstnären	100
Helene Schjerfbeck som konstnär intresserade inte	102
Inredningen var viktig	103
Skepparträdgården och Hagen	105
Småstadens lunkande rytm.....	109
Jordbävning i Ekenäs	113
Helene och hälsan.....	115
Konsten i fokus	119
Inget streck drogs på måfå	120
En krävande lärare	123
Intressen utöver måleriet	123

Modeller minns	127
Mina letade efter modeller	128
Gårdens folk som modeller	129
Övriga modeller	134
Krigstider	139
Evakuerad 1939–1940.....	140
Från en koja till en annan	143
Tillbaka till det egna hemmet	147
Till hemmet för gamla damer i Lovisa.....	149
Till Luontola, ett gott pensionat	153
Hushållerskan Mina blev kvar	156
Sista resan: Saltsjöbaden i Sverige.....	160
Minnet lever kvar	165
Arvegodset	166
Tavla brändes upp på Nylands brigad	167
Tavelförfalskning i Västnyland	168
Västnyländska Schjerfbeck-utställningar	169
Omdebatterat minnesmärke	170
Helene Schjerfbecks sällskap bevarar minnet	171
Mer Schjerfbeck framöver.....	172
Efterord.....	175
Källor	176
Faktarutor	
Minnesvärda verk.....	19
Förlovningen och den okände engelsmannen	20
Sjundby gård	28
Hilda Sonntag	31
Raseborgs slott	36
Fånglägret i Dragsvik, del 1	44
Einar Reuter.....	52
Ann-Marie Häyrén-Malmström	61
Sigrid Nyberg.....	61
Märta Sundström.....	70
Åke Hellman.....	70
Familjen Blomberg.....	71
Mina Bussman	82
Ole Torvalds	82
Fånglägret i Dragsvik, del 2	111
Dagny Söderström	117
Kriget påverkade staden	148
I Helene Schjerfbecks fotspår	173
Kartor med anknytning till Helene Schjerfbeck	8–9, 66–67, 174

Förord

Det har skrivits otaliga böcker där fokus har legat på Helene Schjerfbeck's konst. Här ligger tyngdpunkten på något annat – på vardagen och personen Helene Schjerfbeck. Här lyfts också upp detaljer ur hennes liv som av en eller annan orsak har känts viktiga, humoristiska eller intressanta.

Samtidigt som vi grävde oss djupare ner i Helenes historia ramlade vi över många, många hundra brev som hon skrivit och då kändes det viktigt att varva minnena med citat av en brevskrivare av stora mått.

Eftersom bokens anekdoter är insamlade några tiotal år efter konstnärens död, kan vi anta att minnesbilderna inte alltid är fullt identiska med hur den egentliga situationen tedde sig. Läsaren bör också förhålla sig till berättelserna just som anekdoter, hur olika människor uppfattar och tolkar situationer. De flesta berättelserna är ändå överensstämmande och kan många gånger också härledas till Helenes brev. Sammantaget återger de en allmän uppfattning över hur västnylänningarna såg på Helene Schjerfbeck – och via breven ser vi hur hon upplevde västnylänningarna.

Att hitta personer som minns Helene från till exempel Sjundeå har varit svårt eftersom det handlar om tider så långt tillbaka som senare delen av 1800-talet, inte heller finns de generationer kvar som kan minnas Helenes första somrar i Ekenäs. Det samma gäller de kortare perioderna hon vistats bland annat i Snappertuna och Lappvik. Jag har ändå velat ta med dessa avsnitt i boken för att ge en helhetsbild över Helenes tid i Västnyland och vad som finns bevarat om den tiden. Men fokus ligger på den längsta perioden hon bott i Ekenäs, det vill säga mellan åren 1925 och 1941.

Många gånger har jag haft en känsla av att ”varför har detta inte gjorts tidigare” eftersom det då hade funnits ännu fler historier och ännu fler primära källor. Men samtidigt har jag märkt att det ändå inte varit för sent att samla in berättelser om Helene. Ju mer vi grävt och forskat, desto fler anekdoter har dykt upp och det dyker hela tiden upp fler.

Alla tavlor i boken har en västnyländsk koppling på något sätt, de kan vara målade under den tid hon bodde här eller ha ett motiv från Västnyland. Vi har också äran att bjuda på tidigare opublicerat material om allt från Helenes modeller till var hon har vistats. Som exempel på nya berättelser kan nämnas Karin Nyberg som suttit modell i ett skyddsrum och Ole Torvalds som bott granne med Helene. Det har också tydligare klarnat var Helene vistats under vinter- och fortsättningskriget då hon varit evakuerad. Från tiden i Sjundeå finns en historia som Helene själv skrivit och här publiceras också några av hushållerskan Mina Bussmans brev till Helene samt många fotografier från privata samlingar som inte setts tidigare.

Berättelserna om Helene Schjerfbeck har funnits som minnesbilder hos västnylänningarna, men de har också förekommit som spridda berättelser i både radio- och tv-program samt i tidningsartiklar. I den här boken finns nu många minnen och anekdoter samlade på ett och samma ställe – varvat med en livshistoria av stora mått.

Karis, 13.7.2010

Tove Virta